

Conclusies

Arlette VERKRUYSEN

Directeur-generaal van Brussel Stedelijke Ontwikkeling

Geachte minister-president,
Monseigneur,
Dames en heren,
Geachte collega's,

Mij valt de eer te beurt om deze dag te besluiten. Het was een bijzonder rijke en gevarieerde dag, niet in het minst dankzij de uiteenzettingen van de vele sprekers en dankzij uw actieve deelname aan de debatten van deze voor- en namiddag.

In zijn inleiding stipte de minister-president drie doelstellingen aan voor vandaag en de komende maanden.

1. Een stand van zaken opmaken van de bestaande toestand van de kerkgebouwen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, van hun conservatieproblemen en van de uitdagingen op het vlak van hun eventuele herbestemming.

2. Officieel een constructieve dialoog op lange termijn starten met de verschillende partners die betrokken zijn bij deze problematiek, en de toekomstvisies delen, evenals de concrete ervaringen en de voorbeelden van goede gedragingen die we bij ons kunnen transponeren.

3. Gezamenlijke richtlijnen, aanbevelingen en gepaste actiemiddelen formuleren, met name door de redactie van een vademecum en de hervorming van het wettelijk kader, om een “duurzame toekomst” te kunnen garanderen aan dit gezamenlijke erfgoed.

Wat de eerste doelstelling betreft, namelijk een stand van zaken opmaken van de bestaande toestand van de kerkgebouwen, vernamen we vanmorgen dat het grondgebied van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zo'n 110 katholieke kerken telt, op een totaal van 176 gebouwen van de verschillende erediensten die in ons land erkend zijn.

Van deze 110 kerken, zijn er 63 beschermd of ingeschreven op de bewaarlijst. Het jaarlijkse gemiddelde subsidiebedrag (berekend over de laatste zes jaar) dat wordt toegekend voor de restauratie van de beschermde kerkgebouwen, bedraagt 6 145 000 euro, of ongeveer 10% van het totale budget dat wordt toegekend voor de restauratie van het beschermde erfgoed.

De “wettelijke” bescherming van de kerkgebouwen is echter lang geen absolute garantie voor hun conservatie. We moeten daarentegen vaststellen dat verschillende gebouwen bedreigd worden!

Bij kerkgebouwen die te weinig of niet meer worden gebruikt, verloopt de teloorgang van de buitenkant en het interieur heel snel. Meubilair, voorwerpen van de erediensten en kunstwerken verslijten, verdwijnen, ... en worden soms aangetroffen in veilingzalen.

Dit erfgoed wordt bedreigd omdat het werd gebouwd in eeuwen waarin men niet dezelfde bouwnormen hanteerde en niet zoveel plaats nodig had als in onze tijd.

Sommige verenigingen van gelovigen en religieuze gemeenschappen worden kleiner en willen uitwijken naar plaatsen die beter zijn aangepast aan hun noden en middelen.

De onderhouds- en restauratiekosten voor dit soort bouwwerken lopen immers erg hoog op. Hun eigenaars of beheerders hebben het steeds moeilijker om de kosten te dragen en de werkzaamheden te beheren die heel wat tijd en vakmanschap vergen.

Anders gezegd: zoals ook al bleek uit een analyse van de vastgoedmarkt, bestaat er een discrepantie tussen de vraag en het aanbod voor dit soort gebouwen.

Kerkgebouwen nemen echter een centrale plaats in in de stad en de wijken zijn errond georganiseerd. Door hun ligging, hun indrukwekkende afmetingen en de hoogte van hun torens, vormen ze belangrijke visuele bakens en krachtige identiteitssymbolen voor de inwoners van hun wijken.

Bij deze erfgoed-, stedenbouwkundige en sociale waarden, voegt zich nog de economische, de vastgoedwaarde van deze gebouwen. We mogen ze dus niet laten verkommeren zonder gepaste en duurzame antwoorden te zoeken die hun oorspronkelijke functie respecteren.

Bewust van de uitdagingen die de bewaring van deze in gevaar zijnde gebouwen inhoudt voor de hele samenleving, startte het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een globale bezinning, die dus verder gaat dan de godsdienstige overtuigingen, over de evolutie van de te weinig gebruikte of verlaten kerkgebouwen naar nieuwe vormen van inrichtingen die de ruimtes hetzij delen, hetzij herbestemmen.

Dit brengt mij bij de tweede doelstelling van de dag, namelijk het opstarten van een constructieve dialoog op lange termijn tussen de verschillende partners die betrokken zijn bij deze problematiek: politieke en religieuze verantwoordelijken, gemeentelijke, gewestelijke en federale ambtenaren die dergelijke dossiers beheren en onderzoekers uit de academische en professionele wereld van de bouwsector en de vastgoedontwikkeling.

Als ik de verscheidenheid zie van de vele deelnemers aan deze dag, en van de standpunten die werden ontwikkeld, dan kan ik zeggen dat we op de goede weg zijn. Uiteraard moeten we deze samenwerking nog bevestigen en voortzetten op langere termijn en op verschillende niveaus.

Ze kan bijvoorbeeld worden geconcretiseerd door “begeleidingscomités” op te richten, of specifieke denktanks die zijn verbonden aan een bedreigd kerkgebouw.

Ik denk met name aan de Sint-Catharinakerk, waar in januari 2012 een begeleidingscomité werd opgericht bestaande uit vertegenwoordigers van de Directie Monumenten en Landschappen van mijn Administratie, van het Koninklijk Instituut voor het Kerkpatrimonium (KIK), van de Stad Brussel, van de Kerkfabriek en van het Aartsbisdom Brussel-Mechelen. Bedoeling was om de problemen te analyseren en de voorgedijoverheid te adviseren op het vlak van bewaring en herwaardering van het roerend erfgoed van het gebouw, en om innoverende oplossingen voor te stellen voor de inrichting en herbestemming.

Een samenwerking moet ook op gang worden gebracht tussen de verschillende partners of beheerders die zijn betrokken bij een herbestemmingsproject, kwestie van de opzet, de opvolging en de financiering te garanderen. Dergelijk overleg is des te noodzakelijker als het project verschillende gebruiksdoeleinden en/of investeerders omvat.

Ten slotte zal er de komende weken ook moeten worden samengewerkt tussen de verschillende partners die zijn betrokken bij de voorbereiding van gezamenlijke richtlijnen en aanbevelingen, en bij de voorbereiding van wetshervormingen. Op deze beide aspecten zal ik later nog terugkomen.

Wat het delen van ervaringen en goede gedragsregels betreft, hebben de verschillende sprekers aan de hand van talrijke Belgische en buitenlandse voorbeelden aangetoond dat de herbestemmingsmogelijkheden al even verscheiden zijn als de gebouwen zelf: hotels, sport- of wellnesscentra, conferentiecentra, bibliotheken, scholen, handelszaken, kantoren, woningen, musea, concertzalen, enz.

De keuze van een bestemming waarbij de toegankelijkheid van het gebouw voor het publiek behouden blijft, betekent een “pluspunt” voor het project. Interessante erfgoedelementen binnen het gebouw, kunnen dan immers nog steeds worden bekeken en bewonderd door de bezoekers.

Bovendien kan eenzelfde gebouw ook voor verschillende alternatieve gebruiksdoelen in aanmerking komen.

De oude Brigittinenkapel waar we vandaag te gast zijn, is daar het bewijs van. Sinds dit gebouw geen religieuze functie meer vervult, deed het achtereenvolgens dienst als opslagplaats voor religieuze boeken, militaire apotheek, arsenaal, kraakpand, school, opslagplaats voor bier en hout, overdekte markt, balzaal, slagerij en opslagplaats van een uitgeverij, voordat het werd omgebouwd tot het cultureel en ontmoetingscentrum dat we vandaag kennen.

Verschillende sprekers benadrukten ook het belang om een gemengd of “gedeeld” gebruik te voorzien voor de kerkgebouwen. De religieuze functie zou daarbij kunnen worden behouden in een kapel of bidruimte in een deel van de kerk, terwijl in een ander deel een of meer burgerlijke functies zouden worden ondergebracht. Deze “zachte” oplossing kan beantwoorden aan de wens om een gebedsplaats te behouden (voor een veel lagere en draagbare kost), terwijl het gebouw daarnaast ook een nieuw leven krijgt dat zijn financiering en rentabiliteit garandeert.

Een andere oplossing die vanmorgen werd aangehaald, meer bepaald door monseigneur Kockerols, bestaat erin om een ongebruikt gebouw van de katholieke kerk toe te vertrouwen/over te dragen aan een buitenlandse katholieke christelijke gemeenschap, of zelfs aan een niet-katholieke christelijke gemeenschap (protestants, evangelisch, pinkstergemeenschap, orthodox, ...) die op zoek is naar een gebedsplaats.

De keuze voor het behoud van een religieuze functie, een gedeeld gebruik of een volledige herbestemming, moet hoe dan ook gebaseerd zijn op de noden en opportuniteiten van het moment (technische, sociale, financiële, enz.) en op het respect voor de stedenbouwkundige, erfgoed- en symbolische eigenschappen van het betreffende gebouw. Hierbij moeten we ook openstaan voor innovatie en creativiteit.

De gevolgen van deze keuze brengen mij bij de derde doelstelling die we op korte en middellange termijn moeten bereiken, namelijk: het formuleren van gezamenlijke richtlijnen, aanbevelingen en gepaste actiemiddelen voor de herbestemming van de kerkgebouwen, met name door de redactie van een vademecum en de hervorming van het wettelijk kader.

1. De komende weken zullen we de vruchten moeten plukken van wat we vandaag hebben geleerd en onze bezinning moeten voortzetten om te komen tot een gewestelijke strategie, tot gezamenlijke richtlijnen voor de herbestemming van de kerkgebouwen.

Deze strategie zal gepaard gaan met aanbevelingen, adviezen, keuzes en methodologieën die we zullen moeten volgen bij het beheer van een (volledig of gedeeltelijk) herbestemmingsproject van kerkgebouwen.

Die zullen betrekking hebben op alle etappes van het project: van de desaffectatie- en desacralisatieprocedures, de voorafgaande studie van het gebouw en van zijn stedenbouwkundige context, de technische en financiële uitvoerbaarheidsstudie van de beoogde herbestemmingen, de stedenbouwkundige procedures die moeten worden gevolgd (vergunning voor bestemmingswijziging en stedenbouwkundige vergunning), de specifieke procedures voor beschermde monumenten (incl. de aanvragen van subsidies voor de restauratie), tot de opvolging van de werkzaamheden, zonder de aspecten te vergeten aangaande de bewaring van het roerend erfgoed in deze kerkgebouwen.

Al deze elementen zullen worden gebundeld in een document dat de vorm kan aannemen van een vademecum of gids, een besluit van de Gewestregering of een ministeriële omzendbrief. Dit document wordt bij voorkeur nog goedgekeurd vóór de regionale verkiezingen van volgend jaar.

2. Behalve dit ambitieuze werk, moeten we ook de contouren uittekenen van de wetshervormingen die moeten worden gerealiseerd tijdens de volgende legislatuur.

Vooraf de wetgeving inzake de erediensten zal moeten worden hervormd. Deze wetgeving gaat immers hoofdzakelijk terug tot de tijd van vóór de oprichting van België. Denk maar aan de wet van 8 april 1802 betreffende de inrichting van de erediensten, het keizerlijk decreet van 30 december 1809 op de kerkfabrieken of het koninklijk besluit met kracht van wet van 16 augustus 1824.

Bij de herziening van deze wetgeving, moeten we vereenvoudiging en verduidelijking nastreven door één tekst op te stellen in plaats van verschillende teksten op verschillende niveaus. En we moeten ook moderniseren, door verouderde teksten te schrappen en de mogelijkheid te voorzien om innoverende en creatieve oplossingen te realiseren, zoals er vandaag al enkele werden aangehaald.

In het kader van deze wetshervormingen, moeten ook de verantwoordelijkheden van de verschillende machtsniveaus inzake het “roerend erfgoed” in de kerkgebouwen worden verduidelijkt. Roerend erfgoed is in principe een communautaire bevoegdheid, terwijl voor het roerend erfgoed dat “onroerend is door bestemming” het Gewest bevoegd is. Bovendien moet de gewestregering toestemming verlenen voor elke verplaatsing van een roerend goed in een kerkgebouw, ook als dat niet beschermd is. In de praktijk is echter niets evident ... Daarom moet de wetshervorming een duidelijk antwoord bieden op vragen zoals Wie doet wat? En hoe?

Vervolgens moeten we ook aandacht besteden aan de wijziging van het belastingstelsel waarmee de herbesteding van een kerkgebouw gepaard zal gaan. Wat gaat er gebeuren bij een gedeeld gebruik van een kerkgebouw, wetende dat de katholieke kerken zijn vrijgesteld van belastingen maar andere niet?

De nieuwe bestemming van de kerkgebouwen moet ook worden verduidelijkt in de gewestelijke wetgeving inzake bodembesteding, namelijk het Gewestelijk Bestemmingsplan (GBP), vooral als het gaat om gedeeld gebruik.

Dit zijn kort samengevat de grote lijnen, de uitdagingen en de ambitieuze doelstellingen die we ons hebben gesteld en waar we ons de komende maanden en jaren allemaal samen voor zullen moeten inzetten.

Ik dank u voor uw aandacht.